

Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?

Sammanfattning

Allt fler människor blir sjukskrivna. I samband med att sjukskrivningarna ökar blir också intresset för att ta reda på sjukfrånvarons bakomliggande faktorer större. Ett tydligt samband som länge uppmärksammats är att sjukfrånvarons omfattning följer konjunkturmönstret – sjukfrånvaron ökar i konjunkturuppgångar men minskar när den goda konjunkturen vänder. Tyvärr har det varit svårt att förklara detta mönster på ett övertygande sätt. Två ofta förekommande huvudförklaringar är dels att arbetslöshet har en disciplinerande effekt på sjukskrivningsbeteendet, dels att personer som är sjuka ofta är de som får gå först vid uppsägningar. I en nyligen genomförd studie visar Mahmood Arai och Peter Skogman Thoursie att den dominerande förklaringen är att arbetslösheten har en disciplinerande effekt på sjukskrivningsbeteendet.

I serien RFV REDOVISAR publicerar Riksförsäkringsverket kortare sammanställningar av resultat från

- försäkringsanalyser
- uppföljningar

Försäkringsanalys går ut på att kontinuerligt och systematiskt samla in, sammanställa och analysera data om de olika förmånerna inom socialförsäkringen.

Publiceringen sker endast på nätet.

Skriftserier som ges ut av Riksförsäkringsverket:

RFV Föreskriver (RFFS)	Författningar med bindande föreskrifter.
RFV Rekommenderar (RAR)	Allmänna råd om tillämpningen av författningar.
RFV Vägledning	Beskrivning av författningsbestämmelser, allmänna råd, förarbeten, rättspraxis, exempel och kommentarer.
RFV Analyserar	Resultat av utrednings- och utvärderingsarbete.
RFV Anser	Tolkningar av rättsläget, uttalande om verkets åsikt i olika frågor och framställningar till regeringen.
RFV Informerar	Redovisning av statistik, upplysningar om regler, rutiner och praxis.
RFV Redovisar	Försäkringsanalyser och rapporter av mer begränsad omfattning.

Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?

Sjukfrånvarons omfattning uppvisar betydande förändringar över tid. Under 1980-talet ökade sjukfrånvaron kraftigt och nådde sin toppnotering 1988. I samband med den djupa lågkonjunkturen under första hälften av 1990-talet minskade sjukfrånvaron till historiskt sett mycket låga nivåer. I slutet av 1990-talet vände denna utveckling och sjukfrånvaron började åter att stiga.

Om vi mer i detalj granskar utvecklingen över tid av arbetslösheten och sjukfrånvaron uppvisar dessa två variabler ett stabilt mönster – när arbetslösheten stiger minskar sjukfrånvaron och tvärtom.¹ Med andra ord, sjukfrånvaron uppvisar ett pro-cykliskt mönster. Framförallt två huvudförklaringar till detta mönster har lyfts fram. Den ena förklaringen går ut på att arbetslöshet påverkar sjukfrånvarobeteendet. Om en persons sjukfrånvaro ökar risken att bli uppsagd (eller risken att inte få ett förnyat kontrakt vid en tillfällig anställning) medför högre arbetslöshet att personen blir mindre benägen att anmäla sig sjuk. Den andra förklaringen går ut på att personer med hög arbetslöshetsrisk är personer som sjukskriver sig relativt ofta. Arbetsgivare som kan välja vilka anställda som får gå vid en konjunkturnedgång väljer främst att behålla personer med låg sjukfrånvaro. På så sätt minskar andelen sjukfrånvaro i konjunkturnedgångar.²

Tidigare studier (se fotnot 1) har statistiskt kunna fastställa att konjunkturen och framförallt arbetslösheten har en signifikant betydelse för sjukfrånvarons omfattning. Däremot har dessa studier inte kunnat särskilja mellan de båda huvudförklaringarna till det pro-cykliska mönstret som sjukfrånvaron uppvisar.

Arai & Skogman Thoursie (2001) har i en nyligen genomförd studie analyserat vilken av de två förklaringarna som bidrar mest till att förklara det pro-cykliska mönstret hos sjukfrånvaron. Eftersom Lagen om anställningsskydd i Sverige gör det lättare för en arbetsgivare att inte förnya en tillfällig anställning än att ta kostnaderna förknippade med att avskeda en fast anställd, kan andelen tillfälliga kontrakt användas som en indikator på andelen arbetare som pendlar in och ut i arbete. Detta argument styrks av att andelen tillfälliga anställningar visar sig vara dubbelt så hög i branscher som expanderar jämfört med branscher som minskar antalet anställda.

De båda huvudförklaringarna till att sjukfrånvaro är pro-cyklisk förväntas ge olika tecken på den skattade korrelationen mellan andelen tillfälliga kontrakt och andelen sjukfrånvaro. En negativ korrelation mellan andelen tillfälligt anställda och andelen sjukfrånvaro skulle stödja hypotesen om

---

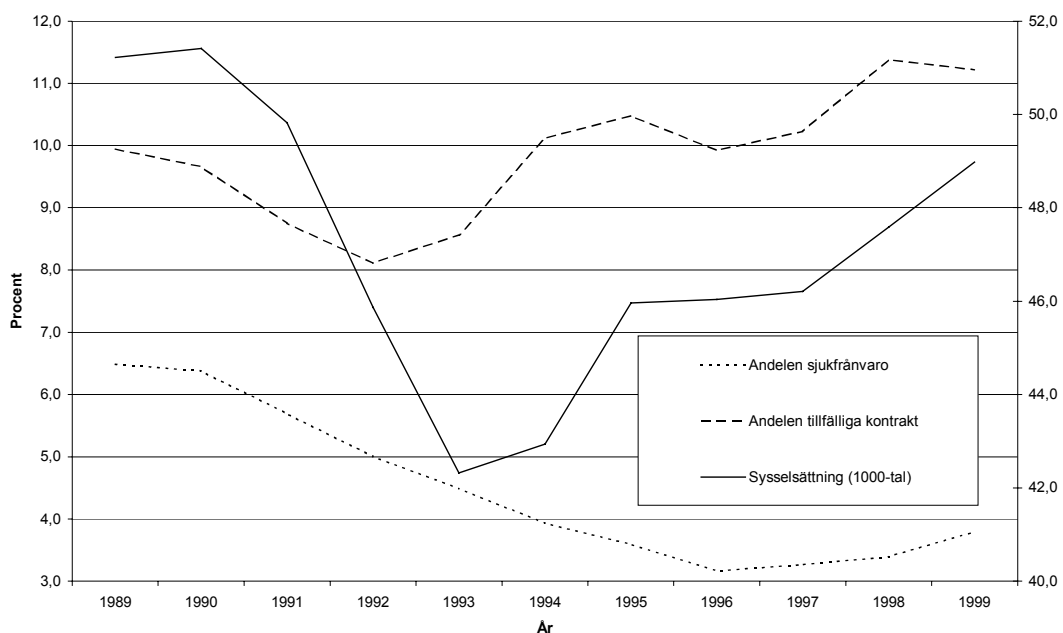
¹ Detta mönster har tidigare påvisats i bland annat Lantto & Lindblom (1987), Lidwall & Örnhall (1991), Johansson & Palme (1996), Bäckman (1998) och Lidwall & Skogman Thoursie (2000a, 2000b).

² Hypotesen om att det är personer med hög sjukfrånvaro som pendlar in och ut i arbete bygger på att man som arbetslös blir sjukskriven i en lägre utsträckning än som anställd.

ändrat sjukfrånvarobeteende då tillfälligt anställda i genomsnitt sjukskriver sig mindre för att öka chanserna till ett förnyat anställningskontrakt. Om det istället är personer med hög sjukfrånvaro som pendlar in och ut i arbete kan vi förvänta oss att andelen tillfälligt anställda är positivt korrelerad med andelen sjukfrånvaro eftersom det vid en hög nivå på arbetslösheten är de allra friskaste som är kvar i arbete. Här är det viktigt att poängtera att värden på övriga variabler som har betydelse för sjukfrånvaro och som också är korrelerade med andelen tillfälliga kontrakt hålls konstanta vid analysen.

Arai & Skogman Thoursie använder aggregerad kvartalsdata på 14 branscher och 3 regioner inom den privata sektorn under perioden 1989–1999. Data hämtas från Statistiska Centralbyråns databas Kortperiodisk Sysselsättningsstatistik (KS). Utvecklingen av andelen anställda som varit sjukskrivna en given dag, sysselsättning (1000-tal) och andelen anställda som har tillfälliga kontrakt under perioden 1989–1999 redovisas i figuren nedan. Det skall tilläggas att dessa serier har aggregerats till lands- och årnivå.

Figur *Andelen av anställda som en given dag rapporterat sig sjuka (i procent, vänstra axeln), andelen anställda med tillfälligt kontrakt (i procent, vänstra axeln) och antalet sysselsatta (1000-tal, högra axeln) inom den privata sektor under perioden 1989–1999*

Källa: Kortperiodisk Sysselsättningsstatistik, Statistiska Centralbyrån.

Figuren visar att sysselsättning och sjukfrånvaro tenderar att samvariera vilket är analogt med att sjukfrånvaron sjunker när arbetslösheten stiger. Figuren visar också att andelen tillfälliga kontrakt har ökat under 1990-talet.

För att på ett trovärdigt sätt kunna skilja mellan de två huvudförklaringarna till sjukfrånvarons pro-cykliska mönster har vi utnyttjat paneldimensionen i data dvs. branschregioner följs över tiden. På så sätt kan vi kontrollera för alla bransch- och regionspecifika egenskaper som inte förändras över tiden som exempelvis skillnader i arbetsmiljö och arbetsmarknadsläge mellan branscher och regioner. Dessutom kan vi kontrollera för alla symmetriska tidseffekter som har betydelse för sjukfrånvaro. Exempelvis introducerades ett flertal reformer under 1990-talet som gällde alla inom sjukförsäkringssystemet där bland annat sänkningen i ersättningsnivån 1991 och införandet av en karensdag 1993 kan ha förstärkt den trendmässiga nedgången i sjukfrånvaron under första hälften av 1990-talet.

För att ta hänsyn till eventuella förändringar i ålderssammansättningen över tid – som också kan ha utvecklats olika för olika branscher och regioner – har vi kopplat på den årliga ålderssammansättningen för varje bransch och region från LINDA-databasen.

Resultatet visar att andelen sjukfrånvaro och andelen tillfälliga kontrakt är signifikant negativt korrelerade vilket stödjer hypotesen att anställda med tillfälliga kontrakt upplever en större risk att bli av med jobbet och att de på så sätt har en lägre genomsnittlig andel sjukfrånvaro än personer med tillsvidareanställning. Det är viktigt att poängtera att korrelationen har tagits fram då värden på övriga variabler som ingår i den statistiska modellen hålls konstanta. Exempelvis beror inte den uppvisade negativa korrelationen mellan sjukfrånvaro och andelen tillfälliga kontrakt på att yngre anställda har tillfälliga kontrakt i en högre utsträckning än äldre och att de samtidigt är friskare. Om andelen tillfälliga kontrakt fungerar som en bra indikator på anställda som pendlar in och ut i arbetskraften i samband med konjunkturförändringar visar detta resultat på att ekonomiska drivkrafter har ett större förklaringsvärde än hypotesen om att marginella anställda skulle vare mer benägna att sjukskriva sig. För en mer detaljerad genomgång av detta resultat hänvisas till Arai & Skogman Thoursie (2001).

Referenser

Arai, M & Skogman Thourise, P (2001) *Incentives and Selection in Cyclical Absenteeism*. FIEF Working Paper Series 2001 no. 167, Stiftelsen Fackföreningens Institut för Ekonomisk Forskning, Stockholm.

Bäckman, O (1998) *Longitudinal Studies on Sickness Absence in Sweden*. Institutet för Social Forskning, Dissertation series no 34, Stockholms universitet.

Johansson, P & Palme, M (1996) "Do economic incentives affect work absence? Empirical evidence using micro data", *Journal of Public Economics*, 59, s 195–218.

Lantto, K & Lindblom, E (1987) "Är arbetslösheten hälsosam?", *Ekonomisk Debatt* 1987:4, s 333–336.

Lidwall, U & Örnhall, S (1991) *Sjukpenningreformens effekter på sjukfrånvaron med hänsyn tagen till arbetsmarknadssituationen – En analys av reformerna 1987 och 1991*. Nationalekonomiska Institutionen, Stockholm universitet.

Lidwall, U & Skogman Thoursie, P (2000a), "Sjukskrivning och förtidspensionering under de senaste decennierna", i Marklund, S (red.) *Arbetsliv och Hälsa 2000*. Arbetslivsinstitutet, s 91–124.

Lidwall, U & Skogman Thoursie, P (2000b) *Sjukfrånvaro och Förtidspension*. RFV Analyserar 2000:2, Riksförsäkringsverket, Stockholm.

Följande RFV Redovisar har publicerats under år 2001

- 2001:1 Socialförsäkringar, jämställdhet och ekonomisk tillväxt
- 2001:2 Utveckling av närståendepenning under 1990-talet
- 2001:3 Vad får oss att arbeta fram till 65?
- 2001:4 Partiell sjukskrivning – förekomst och utfall
- 2001:5 Kvinnor, män och sjukfrånvaro, om könsskillnader i sjukskrivning, förtidspensionering och rehabilitering
- 2001:6 Tredje avstämningen av bostadsbidrag. Resultat av genomförda avstämningar av bostadsbidrag till barnfamiljer och ungdomar
- 2001:7 Invandrares förtidspensioner under 1990-talet
- 2001:8 Trender och tendenser för bostadsbidrag bidragsåren 1997–1999
- 2001:9 Barn med vårdbidrag
- 2001:10 Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?